

Oponentní posudek na disertační práci RNDr. Jiřího Tomeše „Ozbrojené konflikty po konci studené války: kritická kvantitativní analýza“

K posouzení byla předložena disertační práci RNDr. Jiřího Tomeše „Ozbrojené konflikty po konci studené války: kritická kvantitativní analýza“ - o celkovém počtu 243 str., z toho 78 stránek tabulkových příloh.

Autor přibližuje témata z politické geografie, které je přes svou podnětnost a aktuálnost v naší geografii poměrně netradiční. Práce je logicky vystavěna, ale přesto k ní mám některé drobnější připomínky. V úvodu nastiňuje autor primární motivy a východiska práce prostřednictvím tezí. Na ně navazuje 13 hypotéz, diferencovaných do dvou témat, která se podle mého názoru silně prolínají - na problematiku věcného řešení ozbrojených konfliktů a metodicko-statistické studium konfliktů. Následuje rozsáhlá a dobře propracovaná teoretická část, diskutující poznatky ze základní literatury, zaměřené na sledovanou problematiku. Autor rozebírá poznatky sociálního darwinismu, teorii relativní deprivace či teorii skupinového nároku. V závěru této části předkládá geopolitické a ekonomické teorie války. Následuje část věnovaná definování konfliktů a válek a metodickým problémům, souvisejícím s odlišnými pojetími u různých autorů. Výchozí databáze jsou jak z hlediska kvantitativního, tak kvalitativního natolik odlišné, že např. počty konfliktů jsou u maximální a minimální varianty až trojnásobné. Odlišně jsou v databázích chápány i mezistátní, resp. vnitrostátní konflikty. Např. podle jedné z nich v letech 2004 a 2005 neprobíhal ve světě žádný mezinárodní konflikt a to proto, že v Iráku a Afghánistánu proti USA nestály síly vládních složek. Někteří autoři zavádějí pojem internacionalizované konflikty, to jsou takové, které do této podoby přerostly z vnitrostátních konfliktů. Mnohostranně internacionalizovaná byla např. válka v bývalém Zaire. Komplikovanost ozbrojených konfliktů po roce 1990 ilustruje mapka na str. 29.

Důležitou částí práce je typologie konfliktů podle příčin a to z důvodů, že příčiny se považují za elementární předpoklad jejich vysvětlení a hlavně, pokud je to možné, i jejich řešení. Změna geopolitických podmínek a nové konflikty vedou k oživení zájmu o hledání jejich příčin. Ty jsou podle autora povahy kulturní, ekonomické nebo politické. Někteří odborníci předpokládají se, že právě konflikty

kulturní či etnicko-nacionální budou charakterizovat 21. století a podle některých autorů povedou ke vzniku až 50 nových samostatných států. Proto poněkud optimisticky působí graf na str. 40, kde maximální vývojové křivky je dosaženo v letech 1990 – 1993, pak v prvních letech 21. století klesá četnost konfliktů na polovinu.

Při posuzování geografických faktorů se naráží již na klasické problémy s hodnocením geopolohy. Geopolitické faktory podle některých autorů určují jako jednu z rozhodujících globálních ohnisek oblast Kaspiku a Perského zálivu. O'Loughlin (2005) v této souvislosti parafrázuje známý citát Mackindera a říká „Kdo ovládá region Perského zálivu a Kaspiku, ovládá světovou ropnou scénu; kdo ovládá svět ropy, ovládá světovou ekonomiku; kdo ovládá světovou ekonomiku, ovládá svět“.

Na str. 61 se autor znovu vrací k jednotlivým databázím a pokouší se specifikovat jejich nedostatky. Geografickou diferenciaci konfliktů podle typů dle různých databází přibližují mapy na str. 62 a 63, ty považuji pro celé dílo a pro pochopení prostorové diferenciaci za rozhodující. Na závěr této části práce mi poněkud chybí názor autora, kterou z databází považuje za „neobjektivnější“, uvítal bych pokus o geografickou regionalizaci konfliktů dotaženou do mapové podoby.

Zjištěné skutečnosti se pokouší autor vysvětlit prostřednictvím faktorů – nezávislých proměnných. Problémem zde může být dostupnost a reprezentativnost některých indikátorů. Přesto pracuje autor s pozoruhodným souborem 87 parametrů – od skupin etnických či kulturních, ekonomických až po geopolitické. Zde by měl autor vysvětlit výsledky korelační analýzy, zahrnuté do diagramu na str. 79. Analytické postupy rozšiřuje na str. 83 o komponentní analýzu nezávislých proměnných. Uvedenými 6 faktory – vyspělost, vzdělanost a kvalita života, etnická či jazyková heterogenita, vnitřní sociálně ekonomické rozdíly a konečně historická a geografická predispozice – lze vysvětlit téměř 60 % celkové vstupní variability proměnných. Po shrnující analýzu využívá autor ještě výsledky regresní analýzy. Celkově považuje autor výsledky za málo vypovídací. Je to proto, že hodnocení tak složitých sociálních jevů a jejich interpretaci, nelze založit pouze na dvou statistických metodách, resp. že na základě jejich výsledků nelze vyvozovat jednoznačné závěry. Což je podle mého názoru velice správné.

Další rozsáhlá část práce se věnuje charakteru ozbrojených konfliktů, kde jsou rozebírány některé základní vývojové trendy jako je např. pokles počtu mezinárodních a růst počtu vnitrostátních konfliktů, rozdílnost trendů v zemích OECD a zemích ležících mimo OECD, pokles výskytu občanských válek, rozmach konfliktů za identitu, rozvoj guerillových metod boje a terorismus. Velice variabilní jsou počty obětí konfliktu. Např. odhady pro Zaire v letech 1998 – 2004 se pohybují od 150 tisíc do 3,8 mil. (většinou se mnohdy jedná o oběti „nepřímé“). Tyto disproporce ilustrují mapy na str. 114 a 115. Zajímavým trendem v poslední době je snižování rozdílů mezi formami a způsoby vedení válek a konfliktů a proměna charakteristik válek v dlouhém časovém horizontu. Tab. 34 si všímá aktérů války, proč vznikly, v čím zájmu a proč jsou vedeny, jaký byl rozsah a prostředky atd. Bohužel není jasně specifikováno, co je chápáno pod pojmem „pre-moderní“, „moderní“ a „postmoderní“. Mám na mysli časové určení. Nejnovější téma v rámci studií současných válek představuje globalizace a rozšíření obchodu se zbraněmi. Většina jejich exportu, na jejich čele jsou USA a Rusko, směřuje do rozvojových zemí (USA 64 %) a Rusko (dokonce 93 %).

Poslední kapitolu představují geografické aspekty a proměny geografického rozšíření válek a konfliktů. Podle délky bylo v mezistátních konfliktech nejvíce angažováno Portugalsko a podle počtu obětí USA (3 – 6 mil. obětí). Nejvíce konfliktní zemí je dosti překvapivě Barma (podle délky konfliktu) a Vietnam (podle počtu obětí - přes 2 mil.).

Závěr je zaměřen na potvrzení či vyvrácení hypotéz, uvedených v úvodu práce. Jejich potvrzení je v mnoha případech velice vágní. To platí zejména u hypotéz vázaných na výsledky korelační a regresní analýzy. Autor si plně uvědomuje, že zjištěné výsledky mohou být ovlivněny zvolenými metodickými postupy, kvalitou dat a jejich výběrem. Pozitivně rovněž nahlížím na prezentaci hlavních výsledků empirických hodnocení a na pokus zasadit zjištěné skutečnosti do širších funkčních souvislostí. Obsáhlé jsou přílohy (78 str.) v převážně tabelární podobě.

Po formální stránce nemám zásadnějších připomínek. Drobnou výhradu mám k nízké čitelnosti některých map (např. na str. 24 a 25). U některých grafů chybí český ekvivalent (např. na str. 40) a u části map (patrně vlastních) i autorství. Např. na str. 62, kde se navíc značky ve vysvětlivkách poněkud liší od symbolů na mapě.

Velmi bohatou bibliografii (11 stránek textu!) lze považovat za reprezentativní. Úroveň práce nesnižují některé nedokonalosti v úvodních pasážích.

Závěrem posudku musím konstatovat, že práce se napsaná na vysoké profesionální úrovni; a až na uvedené drobné formální připomínky svědčí o schopnosti autora analyzovat dané téma pomocí statistických metod a na základě rozboru četných literárních zdrojů zjištěná zhodnocení úspěšně vysvětlit a zformulovat. Práce je nesmírně obsáhlá, což jak jsem uvedl v posudku může být někdy její nevýhodou. Uvědomuji si a plně chápu autora, že se mu některé ze zajímavých skutečností, které mnohdy pracně získal či sám zjistil, nechtělo z práce vypustit. Podle náročnosti odhaduji, že autor na ní musel pracovat několik let. Vzhledem k uvedenému posudku **jednoznačně doporučuji práci v souladu se Studijním a zkušebním řádem Univerzity Karlovy v Praze čl. 10 přijmout pro obhajobu doktorské disertační práce.**

V Ústí n. L. dne 2008-06-03

Doc. RNDr. Jiří Anděl, CSc.
Katedra geografie
Př UJEP Ústí n. L.